

I

DIVANUL DIN STAMBUL

Era zi mare la Sublima Poartă. După slujba de la At-Meidan, sultanul se întoarse călare la Dolma Bachce, urmat de nesfârșitul alai al dregătorilor împărătești și de ienicerii de pază, cu săbiile scoase. De pe malul Bosforului se auziră cinci bubuituri de tun: semn că începea judecarea pricinilor la Divan.

Într-acea zi de februarie, când se simțeau tot mai mult adierile calde dinspre miazăzi, iar smochinii și migdaliu din grădinile seraiului înmuguriseră, sultanul n-avu tragere de inimă pentru pricini prea grele și se arătă atât de mărinimos, că până la amiază nu osândi pe nimeni, nici să fie zvârlit în mare cu pietroiul de gât, nici dus la spânzurătoare, nici la tăierea capului cu obișnuita preumblare a tigvei în sulită, pe ulițele Stambulului.

Mai-marele paznicilor de la Ediculé, închisoarea celor șapte turnuri, unde se țineau închiși marii vinovați, se strecură până la chilia de sus, unde era închis un boier

muntean, aga Matei, de fel din Brâncoveni, județul Romanașului, trăgându-se din Basarabi după o bunică.

— Boierule, îi șopti el prin fereastră în grai grecesc, așa cum se vorbea între ghiaurii din Țarigrad, ai mare noroc. Până la amiază, măritul padișah a lăsat toate capetele pe umerii împričinaților. Scapi cu zile dacă și după-amiază, când ți-o veni rândul la judecată, o fi tot așa de bine dispus.

Boierul muntean scotoci în caftanu-i jerpelit de drum și de neîngrijirea din închisoare, scoase un galben și-l înmână paznicului, fără a-i răspunde un cuvânt. Chiar asta voia turcul: bacșiș!

Nu era de mirare. Toată turcimea, de la calicul muritor de foame până la padișahul copleșit de putere și bogăție, umbla cu limba scoasă după miraculosul bacșiș.

„Or fi ajuns pungile în mâna sultanului? se întrebă în sine boierul Matei, care împlinise zilele trecute 53 de ani. Altfel, nu mai văd țara mea... Pe-aici îmi sfârșesc zilele...” Și-și aruncă privirile pe fereastra zăbreliată ce dădea spre Marmara și văzu valurile albastre încrețite cu dungi de spumă albă, ca o uriașă rochie de mătase în mișcare. Numai de cât își aminti de Elina, tânăra-i soție, pe care o lăsase la Târgoviște, în cetatea de scaun.

„Sărmana mea Elina, oftă întemnițatul clătănând amarnic din cap. Oi mai vedea-o vreodată? Habar n-are în ce primejdie mă aflu! Chiar eu nu știam că-mi pun lațul de gât venind aici după blestematul acela de firman.”

Orele se scurgeau greu într-acea după-amiază de februarie, fără ca boierul valah să fie chemat la Divan, ca să dea socoteală de faptele sale pentru a fi ori ucis, ori uns, cu firman în regulă, domn al Țării Românești.

Ce se întâmplase? Se întâmplase un *bocluc*, cum spuneau turcii... Sultanul, într-adevăr, primi pungile din mâna marelui vizir, le puse grijuliu la spate și, fără a mai asculta pricina, întrebă:

— Ce e, bre, cu boierul acela? Să-l facem domn, dacă e în stare să ne plătească haraciul și să ție oștire bună pentru orice nevoie. Cine e acum domn în Valahia?

— Chiar el, răspunse marele vizir, ploconindu-se.

Sultanul se miră tot.

— Dacă-i el, ce mai vrea?

În clipa aceea se ivi cafegiul, ținând tava cu dulceturi, cafele și narghilea roșie, ca un șarpe încolăcit.

Sultanul se îndeletnici gustând din *acele* bunătați, sorbi cafeaua și pufăi zgomotos din narghilea. Asculta însă pâra ce se aducea boierului valah aflat în mare vină: încalcasă firmanul de domnie al lui Radu Iliaș Vodă, venind cu oaste împotriva acestuia și împotriva tătarilor care-i săriseră într-ajutor. În plus, avea legături de prietenie cu principele Transilvaniei, Rákóczi I, vrăjmaș inveterat al Semilunii, îndatorându-se acestuia cu bani.

— Să i se taie capul! strigă sultanul furios.

Marele vizir se arată cam contrariat la auzul acelei sentințe de moarte. Nu-i prea venea la socoteală, căci primise și el multe pungi cu aur.

— Mai e ceva? făcu sultanul, văzând nedumerirea dregătorului său.

— Ar mai fi, Luminăția Ta, căci boierul valah, deși încărcat de fărâdelegi, are și *argumente* în sprijinul său, care îi ușurează vina. A venit singur, fără silnicie...

Padișahul, cu o mișcare de la sine, pipăi pungile cu aur pe care le așezase în spatele său.

— Mda, ai dreptate... Atunci, ce facem cu el? Și unde e acum Radu Iliș cel într-atât lovit de nenoroc?

— La tătăne-său, domnul Moldovei, la Iași.

Sultanul clătină din cap a pagubă. Asta însemna că nu mai era nădejde nici de haraci, nici de peșcheș de la Radu Iliș.

În vremea aceasta, oamenii lui Alexandru Iliș, domnul Moldovei și tatăl voievodului Radu cel alungat din scaun, așteptau osândirea la moarte a lui Matei Basarab. Dar iacă, se lăsau umbrele înserării și valahul închis nu era încă dat pe mâna călăului. Fără doar și poate că se petrecuse ceva între zidurile seraiului. Ce anume? Cine ar fi putut să știe?

Potrivnicii domnului muntean, diriguți din umbră de cămătarul grec Curt Celebi, care avea interese bănești în țările române, nu se lăsară. Zaraful tocmi vreo două sute de femei de rând, turcoaice și grecoaice, le plăti bine și le duse la porțile seraiului. Acolo, nevoiașele, dând drumul glasurilor, cerură judecarea și osândirea celui nelegiuit boier valah, care le omorâse, chipurile, soții, frații și copiii, fără a fi părtași la bătălie. Numai măritul padișah, împărțitorul dreptății lui Alah pe pământ, le putea da împăcarea sufletelor, pedepsind cu moarte pe tâlharul și ucigașul valah.

Strigătele lor ajunseră până la urechea sultanului. Acesta porunci căpeteniei ienicerilor să alunge degrabă pe acele zurbagioaice care îi stricau liniștea.

Ienicerii le împrăștiară sângeros, omorând două și rânind vreo șapte. Pe Curt Celebi nu-l prinseră, căci fugise la timp, dar tot se află la serai că el ticluise mascarada. Marele vizir îl scăpă de urmări primind mai multe pungi cu aur sclipitor.

II

DOMN AL ȚĂRII ROMĂNEȘTI

Matei se trăgea dintr-un neam mare de boieri olteni. Era fiul vornicului Danciu și al Stancăi, nepotul lui Vâslan ot Brâncoveni, strănepotul lui Mircea, mare postelnic, și al Margăi, fiica marelui vornic Pârvu (deci soră cu Neagoe Basarab). Fiind coborâtor din Basarabi, boierul Matei își înlocui numele brâncovenesc cu acela, mai vestit, al Basarabilor, spunându-și *Matei Basarab*.

În 1612 se însură cu Elina, fata postelnicului Radu Năsturel, în vârstă de 14 ani. Mama ei, Despina, era din casa domnească a lui Mihai Vodă Viteazul. Cu toată osebirea de vârstă – el avea 33 de ani –, însurăței se înțeleseseră și se iubeau, ea veghind căminul, ocrotind biserica și meșteșugurile femeiești, mai ales țesutul covoarelor.

Dar nu strălucirea înaintașilor lui Matei Basarab, nici ai soției sale îl așezară pe scaunul domnesc de la Târgoviște, ci însuși poporul îl vru Domn. Încă de tânăr, fiind în oastea lui Mihai Viteazul, învăță că fără vitejie și

paloș nu se poate trăi. Ajungând el agă, ceea ce însemna căpitan de oaste, se puse în fruntea mișcării naționale împotriva grecilor din Fanar, năpustiți ca lăcustele să colonizeze, chipurile, țărișoarele noastre, parcă ar fi fost pustii. O bună parte din boierii olteni îl urmau în răzmerița începută de el și, cu toate că nu izbândi mare lucru, ba chiar fu asediat la mănăstirea întărită a Tismanei, de unde scăpă cu zile, totuși tăciunii aprinși ai mișcării rămaseră să mocnească sub cenușă, până când, mai târziu, răbufni vălvătaie.

Noul Domn din Târgoviște, Leon Vodă, nici el n-o mai putu scoate la capăt cu datoriile ce făcuse la greci și care-l urmaseră în țară. Boierii puși să strângă dările nu mai răzbeau, iar când fură osândiți să acopere ei lipsurile, după ce se îndatorară până și la negustorii de miere și ceară, își lăsară gospodăriile vraiste și fugiră în Transilvania, așteptând vremuri mai bune. Tot acolo se trăsese și aga Matei, fugind la voievodul Rákóczi I, cu care legă bună prietenie.

Speriat, Leon Vodă chemă boierii îndărăt de câteva ori, dar nu izbuti să-i înduplece. Își adunaseră oaste și umblau acum să-l alunge din scaun. Văzând primejdia, Domnul, care închinase numeroase moșii mănăstirilor grecești și se căsătorise cu fiica vestitului cămătar Curt Celebi, strânse boierimea ce-i mai rămase, apoi pe vlădici, pe oșteni și pe neguțători, întocmi un fel de hrisov după care, dând vina neorânduielilor pe greci, se legă să-i alunge până la unul, ca să nu mai sugă ca lipitorile sângele țării.

Boierii fugari coborâră prin trecători le Carpaților, îndreptându-se asupra Târgoviștei. Dar, la poalele

munților, se lovira de oștenii lui Vodă, pe care îi alungară ușor.

Oamenii se lipiră cu nemiluita de oastea boierilor și Leon Vodă, pricepând că nu-și va putea ține domnia decât plătind bine pe mercenarii dărăbani, le făgădui încă o leafă după înfrângerea și alungarea boierilor, apoi se trase în marginea Bucureștilor, mai devale de Dâmbovița, unde găsi un loc bun de bătălie.

Răzvrățiții, nefiind înțeleși asupra felului de a lupta, năvăliră buluc, astfel că oștirea lui Leon Vodă, bine întocmită, îi învinse până la urmă. Mulți boieri își pierdură viața, iar cei prinși fură tăiați ori trași în țeapă. Scăpară cu fuga numai câțiva, ca prin minune. Printre aceștia se afla și aga Matei.

Principele Transilvaniei îl primi cu bunăvoință, căci ar fi voit să aibă ca vecin în scaunul Țării Românești un Domn îndatorat lui.

Leon Vodă, care vedea că primejdia nu trecuse încă și alți nori negri se adunaseră deasupra capului, chemă din nou pe fugari, îmbiindu-i cu făgăduieli de mari dregătorii. Unii se întoarseră, crezându-l pe cuvânt, și nu se înșelără. Dar aga Matei râvnea mai mult: el se socotea merit a fi însuși Domnul țării, căci numele său era pe toate buzele și-n inimile tuturor oamenilor.

Gândind astfel, luă cu împrumut mai multe pungi cu galbeni de la Rákóczi I, prietenul său, și intră în vorbă cu Abaza Pașa din Silistra, paznicul țărilor dunărene, cu mare trecere la Poartă. Căci era acest Abaza musulman de neam circazian, viteaz fără pereche și priceput în lupte. Cu puțină oștire și dibăcie multă, el sfărâmasă oștile poloneze la 1629, băgând groaza în ele. Padișahul

il trimise după aceea la Silistra, de unde priveghea țările române și mișcările ghiaurilor de dincolo de Carpați.

Așa că ceea ce spunea acest Abaza la Poartă avea tărie mare, iar hotărârile lui se bucurau dinainte de incuviințarea sultanului.

Un an numai după înfrângerea boierilor fugari lângă Dâmbovița, Leon Vodă se pomeni la Târgoviște cu mazilirea! – ca și cum socrul său din Țarigrad, istețul Curt Celebi, nu mai avea acolo niciun cuvânt de spus!

Înțelese pe dată „bietul“ Leon că era o lucrătură a vreunui boier pribeag din tabăra lui Rákóczi I, dar nu bănuia nici pe aga Matei, nici pe Abaza Pașa din Silistra. Încredințat că prin puterea socrului său își va redobândi scaunul, se supuse maziliei și plecă la Stambul.

Aci află că fusese săpat nu de vreun boier din Țara Românească, ci de însuși Domnul Moldovei, Alexandru Iliăș, pentru a pune în scaunul de la Târgoviște pe fiul său, Radu, și că la această ispravă îi dăduse o mână de ajutor chiar... Curt Celebi, bogatul zaraf, socrul lui Leon Vodă, bineînțeles primind în schimb o mare sumă de galbeni.

Cunoscând mazilirea lui Leon Vodă și numirea cu firman a lui Radu Iliăș, aga Matei – înțeles cu puternicul pașă din Silistra – scobori pe la Caransebeș în Banat, năvăli în Oltenia, unde avea prieteni, se întâlni cu Abaza Pașa, care, în loc de firman, îi dăruie caftanul de Domn și intră în București.

Radu Iliăș, care se înscăunase la Târgoviște, fugi val-vârtej la Iași, la tătâne-său, cu ochii plini de lacrimi și tremurând din tot trupul de mânie neputincioasă. Domnul Moldovei rămase și el mofluz: pungile cheltuite

la Stambul se duseseră pe copcă, fără niciun folos. Oare se va mai urca nenorocosul Radu pe scaunul Țării Românești? Nădejde la Poartă nu mai era de-acum încolo, afară numai dacă trimitea alte pungi cu galbeni. Așa că socoti să-și dobândească dreptul mai bine cu puterea armelor decât a aurului.

Fără a mai sta pe gânduri, adună boierii, pedestrima și pe câți fugari munteni îi avea la curtea lui și purcese în Țara Românească.

Dar nici Matei, noul Domn, nu stătu într-acest timp cu mâinile în sân. Își adună și el oastea, tocmai seimeni și dărăbani, oșteni cu simbrie și așteptă pe moldoveni la Colentina, în marginea Bucureștiului, în preajma mănăstirii Mărcuța, unde găsisese un loc mocirlos. Oștile se loviră într-o zi ploioasă de noiembrie și bătălia ținu două zile, după care oamenii lui Alexandru Iliș, osteniți de a se mai împotrivi vajnicilor luptători în mijlocul cărora se afla însuși Matei, se traseră înapoi, apoi o rupseră la fugă – câți mai putură fugi. Radu Iliș abia scăpă teafăr, luând-o la sănătoasa cu capul gol.

Norocul său era mare. De la Stambul tocmai sosise un ceauș împărătesc cu hatișeriful și steagul de domnie pentru nefericitul Radu Iliș – dar n-avu cui să le mai dea!

Sfătuit de Abaza Pașa, care cunoștea bine pe sultan și obiceiurile de la Poartă, Matei Vodă își lăsă soția, pe Elina, în locul său la Târgoviște, iar el luă drumul Țarigradului să dobândească firmanul convenit. Pungile cu bani – după obicei – le trimise mai înainte, ca să ajungă din vreme în mâinile marelui vizir. La pungi noi, domnie nouă – de două sute de ani se făcea așa la Sublima Poartă!

De cum puse piciorul în Stambul, Matei Basarab fu aruncat în închisoare, unde zăcu aproape opt luni, din februarie până-n septembrie, când în sfârșit îl poftiră la serai.

Marele vizir, cu care mai întâi stătu de vorbă, îl povățui să fie cu mare credință față de Poartă, să nu arate purtarea acelu Mikel spăimântător (Mihai Viteazul) care făcuse împărăției mari boclucuri, să-și chivernisească bine țara, căci e mănoasă, pentru a putea trimite la timp haraciul și peșcheșurile cuvenite.

După care Matei se înfățișă puternicului sultan. Acesta îi spuse:

— Mult mă bucur că te văd bărbat copt, în toată firea. Am nădejde că vei fi mai chibzuit decât alți domni cărora tinerețea le sucește adesea capul. Află că de la Abaza Pașa am primit ieri răvaș în care spune că ești priceput la luptă și bun gospodar. Asemenea om îmi trebuie în Țara Românească. Îmi mai scrie pașa că ai bună prietenie cu el. Fie! Iată steagul de domnie nouă și firmanul. Du-te și vezi-ți de treabă! Caftan nu-ți mai dau, că ai...

Noul Domn se îndoi de mijloc și sărută poala padișahului.

A doua zi porni cu alai spre Dunăre.